

Derleyen
FUNDA ŞENOL CANTEK
Kenarın Kitabı

İletişim Yayınları 1948 • Memleket Kitapları 24

ISBN-13: 978-975-05-1416-6

© 2014 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2014, İstanbul

EDITÖR Tanıl Bora

DİZİ KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç

KAPAK Suat Aysu

KAPAK FOTOĞRAFI Nurşen Güllüoğlu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Tansel Tüzel - Çiğdem Hüner

BASKI ve *CILT* Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 03 21

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

Derleyen
FUNDA ŞENOL CANTEK

Kenarın Kitabı

“Ara”da Kalmak,
Çeperde Yaşamak



İÇİNDEKİLER

Önsöz	
FUNDA ŞENOL CANTEK.....	7
“Bütün toplumun çelişkide olduğunu söyleyeceğim size!” Seyyar esnafın sokakla imtihanı	
ALEV ÖZKAZANÇ - ÖZKAN AGTAŞ.....	11
“Çinçin’den subay, polis çıkmış mı ki ben olayım?” Damgalı mekânlar	
EYLEM ÜMİT ATILGAN.....	61
Kentin kıyısında kadın olmak Gecekonudan TOKİ kentsel dönüşüm sitesine geçişte kadın deneyimleri	
TAHIRE ERMAN.....	89
Evin içindeki sokak, sokağın içindeki ev: Kamusal ile özel “ara”sında kalanlar	
FUNDA ŞENOL CANTEK - ÇAĞLA ÜNLÜTÜRK ULUTAŞ - SERMİN ÇAKMAK.....	121
Kırbağları: Kent’in köyü ve kenarı	
ELİF E. AKŞİT-VURAL.....	161
Gençlik Düşü	
AYHAN GEÇGİN.....	182

<i>Ergene Nehri kirliliği ve kenar mahalle ekolojileri</i>	
EDA ACARA	187
<i>Neoliberalizmin kültür politikası:</i>	
<i>Ankara'da kentsel turizm ve kenarda bıraktıkları</i>	
ENGİN SARI	221
<i>Molozların hüzünlü diyarı, periferiler</i>	
JEAN-FRANÇOIS PEROUSE	255
<i>Rafael Demirci: "Ermeniler, herkesten beş kere daha iyi olmaya mecburdular"</i>	
Görüşme FUNDA ŞENOL CANTEK - KÜBRA CEVİZ	261
<i>Cambazların imtihan yeri: Zir (Yenikent)</i>	
TİMUR ÖZKAN	284
YAZARLAR	287

Önsöz

FUNDA ŞENOL CANTEK

Bundan önce hazırladığım Ankara kitabı (*Cumhuriyet'in Ütopyası: Ankara*, Ankara Üniversitesi Yayını, 2012) Ankara'ya dair her şey hakkında kalam etme arzusunun izini taşıyordu. Tarihine de, semtlerine de, hatırı sayılır şahsiyetlerine, mekânlarına da, hakkında yazılmış romanlara ve şiirlere de değinme gayretiyle, tanıdığım/tanımadığım birçok yazarı kitaba katkıda bulunmaya davet etmiştim. Yaptığımdan büyük ölçüde memnundum. “Değınmedık konu kalmadı herhalde”, diye düşünüyordum. Zezine adlı Ankaralı e-dergiyi hazırlayan Esra Can ile Haktan Ural çıkıp gelene kadar... Dergi için, kitap hakkında bir görüşme yapacaktık onlarla. Görüşme öncesi sohbet esnasında, kitap hakkındaki fikirlerini sorduğumda Esra, lafı dolandırmadan Ankara'nın kenar yerleşimlerinin, kenarda yaşayan insanların eksik kaldığını söyledi. Bir anlık tereddütten ve hızlıca içindekilere tekrar göz gezdirdikten sonra Esra'ya hak verdim. Arafta yaşayanlar, kenara itilenler, en alttakiler hayatın olduğu gibi kitabın da dışında kalmışlardı. Hemen o gün, Ankara'nın kenarına, yoksullarına, azınlıklarına dair mekânsal analizler içeren bir başka derleme kitap hazırlamaya karar verdim. Bu yeni kitap fikri ilerledikçe kapsamı Ankara, odaklanacağı kenar olgusu da yoksulluk ve dışlanmışlık sınırlarını aştı. “Ke-

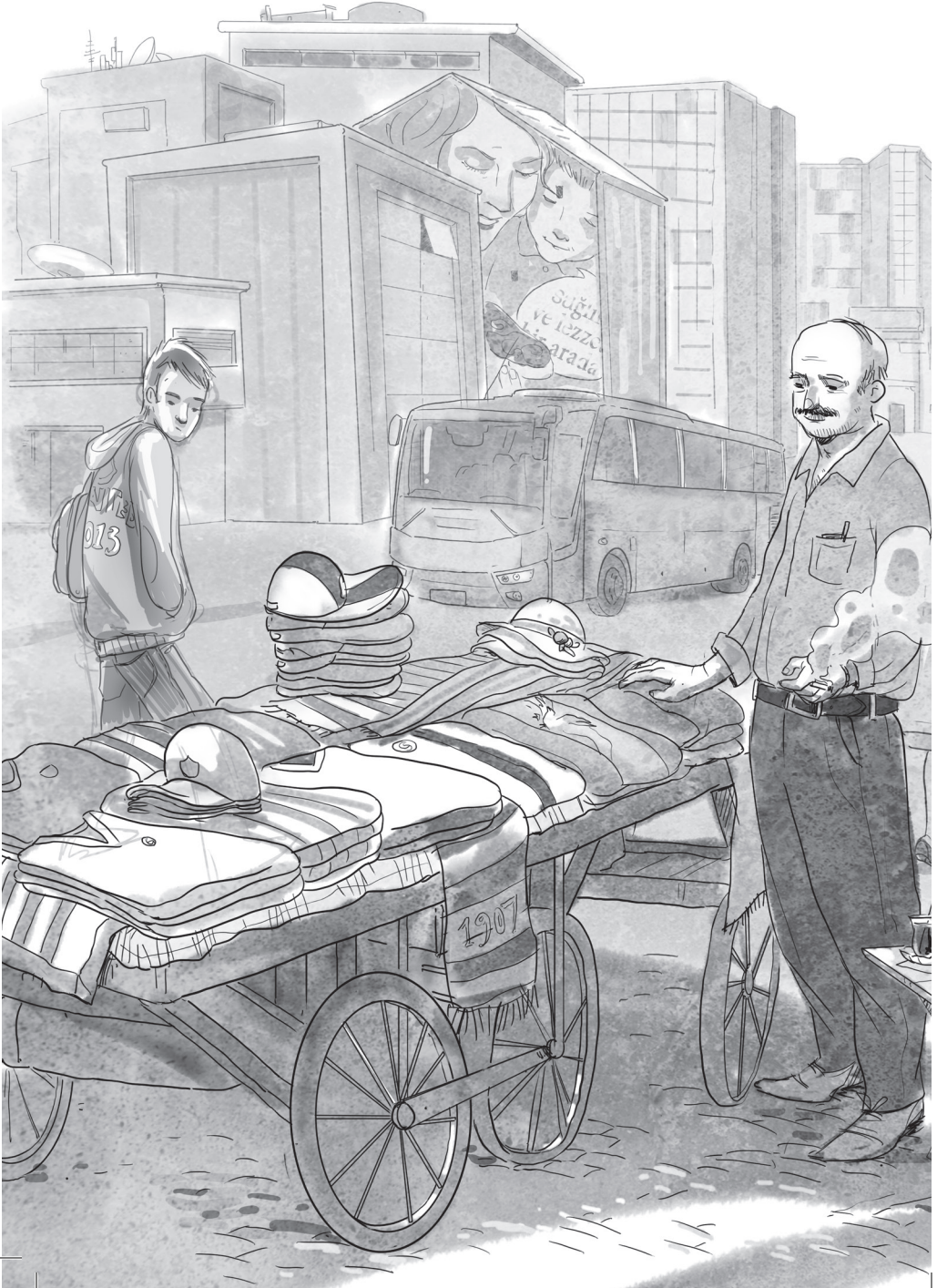
nara itilenler”in yanında, merkezin kaymasıyla yeni ve daha konforlu/güvenli yaşam alanlarında benzerleriyle birlikte yaşamak niyetiyle “kenara çekilenler” de dahil oldular çalışmaya. Bunlara bir de alternatif yaşam alanları yaratmak için “kenara kayanlar”ı eklersek, kenarda olmak/yaşamak hakkında söyle-necek sözün çeşitlenmesi kaçınılmaz oldu.

Kitapta yer alan metinler büyük ölçüde birbirlerini tamam-layan, birbirlerinden ilham alan metinler. Bunu; yazarların çoğunun birbirlerinin çalışmalarını takip ediyor, bu çalışmalar-la ilgili eleştirel okumalar yapıyor olmalarına bağlayabilirim. Öte yandan, Türkiye’nin son dönemine damgasını vuran imar, çevre, enerji, turizm politikalarının ve sosyal politikaların fark-lı mekânsal birimlerde benzer dönüşümler ve sorunlar yaratı-yor olmasını da eklemek gerekir. Makaleler, biri dışında, saha çalışmasının ürünleri. Kimi mülakatlar, kimi katılımlı gözlem yoluyla derlenmiş bilgilerle oluşturulmuş, özgün, çoğu spesifik çalışmalar. Bu özellikleriyle metinler benzer başka çalışmalar için merak uyandırma ve malzeme teşkil etme potansiyeli ta-şıyorlar. Bunların bir kısmı, okurla konuşan metinler. Samimi, serbest bir üslupları ve yazarının sesini duymamızı sağlayan öz-nel bir yaklaşımları var.

Yaklaşık bir yıllık çalışma sonunda ortaya çıkan bu kitapta, Alev Özkazanç ile Özkan Ağaş, sokağın iktidarla ilişkisini An-kara seyyar esnafının anlatıları üzerinden kuruyorlar. Kayıt dı-şısı olanın denetim dışı kalamadığını ama kendine has direniş pratikleri de geliştirdiğini görüyoruz bu sayede. Eylem Ümit’in çalışması, suçun mekânla bağlantısını, Ankara’nın ve başka şe-hirlerin kenar semtlerinde yaşayan çocukların polisiye hikâye-lerini dinleyerek ve yerinde gözlemleyerek gerçekleştirilmiş bir çalışma. İbn-i Haldun’un “Coğrafya kaderdir” savını hatırlatır biçimde, sistemin yaşadıkları mekânla damgaladığı ve umar-sızlaştırdığı çocuklardan söz ediyor. Tahire Erman’ın Anka-ra’nın kentsel dönüşüm serüveninin önemli merhalelerinden biri olan Karacaören TOKİ Konutları’nın kadın sakinlerini ele alan yazısı, hem Türkiye’de kentsel dönüşüme yönelik bir eleş-tiri, hem de kentin kenarında yoksulluk ve yoksunluklarla mü-

cadele eden kadınların sesini duyuruyor. Funda Şenol Cantek, Çağla Ünlütürk Ulutaş ve Sermin Çakmak'ın "evin sokağı" gibi gördükleri balkondan yola çıkarak, beş şehirde yaptıkları saha çalışması, ev çeperinde yaşayan kadınların, kamusal-özel alan ayrımını nasıl ihlal ettiklerini, görüşmelere ve gözlemlere dayanarak göstermeyi amaçlıyor. Elif Ekin Akşit'in Niğde'nin şehre yakın ama bir o kadar da uzak Kırbagları Sementi'ni anlattığı yazısı, bağevleri ve bağlık bölgelerdeki hayat hakkındaki ilk sosyolojik analiz sayılabilir. Eda Acara, Ergene Havzası'ndaki kirliliği konu ettiği tez çalışmasının saha notlarını paylaşıyor bizimle. Onun aracılığıyla, "kenar mahalle ekolojileri" kavramına biraz daha aşına oluyoruz. Engin Sarı, zoraki başkent Ankara'nın turizm sektörü ile imtihanını anlatıyor yazısında. Dünya şehri yapılmaya çalışılan başkent, yerel özelliklerinin, otantik yanlarının görmezden gelinmesine, turizm endüstrisine kurban edilmesine tanık oluyoruz böylelikle. Jean-François Perouse, her gün şehrin her yanında tesadüf ettiğimiz, ancak hakkında düşünmediğimiz molozların, inşaat artıklarının hüznünlü hikâyesinin bizzat izini sürerek çevreye duyarsızlığın mikro boyutunu anlatıyor. Kitabın son anlatısı, eski bir Ankara Ermenisi olan Rafael Demirci ile yapılan söyleşi. Ankara Ermenileri; genç, okur-yazar, muhalif bir taraftar kitlesi olan Gençlerbirliği ve kendi yurdunda yabancı olmak etrafında şekillenen bir anlatı onunki.

Bu çalışmaya katkıda bulunan, anmadan ve teşekkür etmeden geçemeyeceğim birkaç kişi var. Bunlardan biri Nurşen Şenol Güllüoğlu. İhtiyacım olan her an yanımda olmak gibi bir yeteneği vardır onun. Bu sefer de, kitabın kapak fotoğrafını ve içerideki birkaç fotoğrafı o verdi. Zeynep Özatalay, yazılara konu edilenleri çizimleriyle görünür hale getirdi. Esra Can, Bahar Şimşek, Şengül İnce ve Cevahir Özgüler heyecanımı paylaştılar, yardım ettiler. Hep hayatımda olsunlar.



“Bütün toplumun çelişkide olduğunu
söyleyeceğim size!”

Seyyar esnafın sokakla imtihanı

ALEV ÖZKAZANÇ - ÖZKAN AGTAŞ



Sokak

Sokak hakkında düşünürken içerisine sürüklenmekten kurtulamadığımız çelişkili ruh haline tanıklık eden en güzel ifadelerden biri, Fatih Akın'ın bir belgeselinde dillendirildi. Sokakta müzik yapan Siya Siyabend grubundan Murat Öztürk şöyle diyordu:

Sokak, hemzemin oluşundan dolayı, insanı birleştirir. Hangi sınıfsal temelden olursan ol, bütün insanları aynı hizaya getirebilir. Böyle bir özelliği vardır sokağın... Ama diğer taraftan da sokak aslında çok ağır bir yozlaşmadır. Buna karşı koymak... Sokağın belleğinden bahsedemeyiz yani, taşın belleğinden... Erkin Koray, Ankara sokaklarından bahsederken, kaldırımlardan falan filan bahsederken, bu çok romantik bir şey, tamam mı? Bunu yaşayan adam bilir. Taşın abi... Taş taşır. Oraya kafayı koyduğun zaman anlarsın, taşın taşlığını! (*Crossing the Bridge: The Sound of Istanbul*, 2005)

Sokağa dair yapılabilecek her türlü konforlu güzelleme karşısında incelikli bir uyarı içeriyor bu sözler,

şüphesiz. Ayrıca bahsi edilen “yozlaşma”, hiç de sıradan muhafazakârlığımızın vaz ettiği türden işaretleyici imalar içermiyor: Nihayetinde bellekten yoksun bırakılmış bir deneyimin açık olduğu anlam yitiminden veya sokak hakkında üretilmiş her tür romantizmin eninde sonunda gelip çarpacağı bir kaldırım soğukluğu olduğundan bahsetmek başka, sağduyu şekli verilmiş kibirli bir ahlakçılıkla “sokaktakiler” hakkında yargıda bulunmak başka bir şeydir. Lakin, işte dilimiz, sokak hakkında peşinen bu türden hükümler bildiren çok sayıda ifadeyle alabildiğine doludur. Sokak, tekinsiz bulduğumuz, meşum bulduğumuz, en iyi durumda ise pespaye bir merhamet duygusuyla kadersiz bulduğumuz her şeyin ortak ön adıdır: Sokak insanları için bu her daim geçerlidir, ama “sokak kadını” için, “sokak çocuğu” için daha bir öyle. Tabii, sokaktakilere has bir dil de olmalıdır, görüldüğü yerde müştereken kınanması gereken: “Sokak ağzı”, bir bayağılık işareti addedilip yüksek kültürden dışlanmıştırdır dışlanmasına, oysa hepimiz deneyimden gayet iyi biliriz ki, bu “müptezel” dilin kimi nerede cezbedeceği gerçekte hiç belli olmaz – onun karşısında takınılan “asil” tutum, her zaman olduğu gibi ikiyüzlüdür. Ayrıca sokak, tedirginlik uyandıran, korkulması gereken, neticede tehlikenin kol gezdiği bir yerdir: Asla emin olamayacağımız bir şey varsa, o da “arka sokaklarda” neyin olup bittiğidir. Üstelik “canımızı sokakta bulmamışızdır”; canımız değerlidir, oysa sokak, değerini yitip gittiği, değerden mahrum olanın terk edildiği son yerdir (bundan sonra geriye yalnızca uygun dağıtımlar kalır, ki bu dağıtım hattı hapishaneye kadar uzanacaktır). İşte bu yüzden “sokağa düşülür.” Veya “sokaktan kurtarılır.” Sokak, müesses nizamın nazarında sayılmaya değer görülmeyen şeylerin bir kataloğunu verir bize. Ve bazen de sokak, adına kamuoyu denen tuhaf şeyin vücut bulup gezdiği yerlerden biridir: Başka dillerden aparma gibi görünse de çoktan dilimize sirayet etmiş bir deyimle, sağduyuyu veya ortalamaı temsil ettiğine inanmamız beklenen bu şahsiyet, “sokaktaki adam”dır (*man in the street*). O, bir söyleme kaynaklık eden ayrıksı varoluş değil, bir söylem yatırımının beklenen, umulan, arzu edilen geri dönüşüdür aslında, fa-

kat aynı zamanda bunun anonimleşmesidir de. Sokaktaki adam, fikri sorulup onurlandırılıyor görünürken gözden düşürülendir – zira onunkisi asla özneleşemeyecek türden bir anonimlik. Gelgelelim, sokak gerçekte bütün bu yazgıya meydan okuyuşun da değişmez mekânıdır – anketlerin, kamuoyu yoklamalarının, eğilim araştırmalarının, sokaktaki adama atfedilen bütün o medya modellemelerinin elinden kaçan şeyin apansız patlak verdiği yerdir: Sokak bazen, aslında nadiren, biçimsel ve dolayısıyla riyakâr bir eşitleyen değil de, hakiki bir eşitleyen olarak iş gören bir mecraya döner. Tam da bu yüzden sokak, protesto lügatına kendinden çok şey katmıştır. Her durumda: Sokak sözcüğünün dilimizdeki çağrışımları, birbirleriyle gerilimli, hatta tezat konumlar arasında mekik dokuyup durur.

Yine de buradan hareketle varılabilecek en hatalı fikir, sokağın, kendine atfedilen her tür anlamı sorgusuzca ağırlayan “yansız” bir mekân olduğunu düşünmek olur. Sokağın –deyim yerindeyse– stratejik bir seçiciliği vardır, zira o ne düzenlemekten muaftır ne de iktidardan azade. Her şeyden önce bu, iktidar mekâna gömülü olduğu için böyledir. İktidar, mekânı hedef alır, dönüştürür, uyarlar, tabi kılar – tabii eğer onu doğrudan yaratmıyorsa. Boş, daha doğrusu yapay olarak boşaltılmış bir mekân yaratmak, bunu dışarısında kalması gereken her şeyden tecrit etmek, üzerine mükemmel bir kesinlikte işleyecek şekilde planlanmış bir tertibat yerleştirmek, belirli bir hedef uyarınca çoklukları buralara düzgün bir şekilde dağıtmak... Örneğin disipliner iktidar, mekânı böyle hedef alır (fabrika, kışla, hapishane, hastane, okul ve diğerleri). Peki, sokak? Sokak, elbette tipik bir disiplin mekânı olarak görülemez. Fakat bu, sokağın iktidarla ilişkisiz olduğu anlamına mı gelir? Gerçekte sokak, iktidarla başka bir şekilde, disipliner olmayan fakat onunla işbirliği yapmaktan da geri durmayan bir tarz boyunca derinden ilişkilidir. Sokağı sevk ve idare edebilmek için, disiplininin sahip olduğundan daha farklı ve daha karmaşık tekniklere sahip olmak gerekir. Michel Foucault'nun başlangıçta “güvenlik tertibatı” adını verdiği bu yönetim teknikleri, boşaltılarak yaratılmış yapay uzamlarla değil, halihazırda verili olanın yayıldığı mevcut

alanlarla ilgilidir. Disiplinin hedeflediği mükemmellik mertebesine erişmek ve olumsuz olanı büsbütün tasfiye etmek için değil, olumlu unsurları çoğaltırken, riskli ve elverişsiz şeyleri bildiğince azaltmak için müdahale eder. Burada artık şeyler, sahip oldukları çokişlevlilik uyarınca belirli bir stratejik plana göre ölçülüp biçilirler. Ve her zaman, asla tam olarak kontrol edilemez, asla tam olarak hesap edilemez bir şeylerin var olduğunun kabulüne dayalı bir geleceğe açıklık rotası takip edilir – hareket halindeki unsurların, meydana gelecek olayların ve birikme noktalarının belirsiz serilerini izleyerek (Foucault, 2007: 19-20.) Sokağı idare etmek demek, çoklukları, onların çizgisel, uyumlu ve belirlenmiş olmaktan uzak hareketlerini ciddiye almak, üzerinde deviniyor oldukları akımları tanımak, çözümlenmek, giderek içerisine yerleşmek, belirli bir strateji uyarınca bir yandan bunlara ket vururken, diğer yandan serbest bırakmak demektir. Sokakta iktidar her yerde olduğundan daha bir mahir olmak zorundadır – işlerin tersine de dönebileceği bir hareketli zemin üzerindedir zira (iktidar için bu her durumda geçerlidir, fakat sokakta daha da geçerli). Sokak üzerine gerilmiş bulunan, belirli türden iktidar akımlarının üzerinden geçtiği, fakat nihai olarak devingen ve hesaplanamaz kalan bu hattın ne anlam ifade ettiğini, şüphesiz en iyi sokakta çalışanlar, hayatını sokakta kazananlar bilir – sokaktaki bu tüketilemez belirsizlik, bazen hiç kimsenin akıl etmediği fırsatlardan nasiplenme, bazen karşılığında ödenecek bedele razı olunan serbestlik ve otonomluk, bazen salt fiilen kazanılmış mevzilere sahip olmanın getirdiği sürekli tetikte ve yaratıcı olma zorunluluğu, bazen neyin ahlaki, neyin meşru, neyin haklı olup olmadığına dair sorgulamaların daimi işaret edileni olarak sınırda durmanın verdiği yük, bazen tüm bunların getirdiği yorgunluk, hırçınlık, umutsuzluk, belki de daha doğrusu, bunların hepsinin aynı anda deneyimlenmesi anlamına gelir. Sokakta olmak, Sırat'ta olmaktır bir bakıma!¹

1 “Sokak” sözcüğünün Batı dillerindeki, örneğin İngilizcedeki (*street*), Almancadaki (*Straße*), İtalyancadaki (*strada*) karşılıklarına kaynaklık eden Latince köken, *strata*, Arapçaya ve oradan da dilimize “sırat” olarak geçmiştir, bkz. www.nisanyansozluk.com.